

Gürcüstanda

səh. 400. “Qruziya”: 1918-1921-ci illərdə Tiflisdə rus dilində nəşr edilən gündəlik qəzet. Heç bir partiyanın orqanı olmadığını elan etsə də, bu qəzet əslində gürcü millətçilərinin görüşlərini əks etdirirdi.

“Aloizi teatrosu”: sənayeçi və xeyriyyəçi İoakim Aloizi tərəfindən Suxumidə açılmış teatr. Qəzetdə “Aloizi” yerinə “Aloidi” getmişdir.

Ermənistanda

səh. 400. “Znamya truda”: Tiflisdə 1917-1918-ci illərdə rus dilində nəşr edilən gündəlik qəzet. Sosialist-inqilabçılar partiyasının orqanı olmuşdur.

Bazar, 30 mart 1919-cu il, nömrə 146

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Bazar, 27 cəmədiyələxir sənə 1337. 30 mart sənə 1919.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Təx nüsxəsi 80 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublədir. Elan fiatı: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

ELAN

Bazar ertəsi martın 31-i səhər saat 11-də Azərbaycan Məclisi-Məbusanının növbəti iclası təyin edilmişdir.

**BÜTÜN AZƏRBAYCAN
ƏMƏLƏ VƏ KƏSBKARLARINA**

Yoldaşlar və vətəndaşlar!

Əmələ Konfransının qərarı ilə bizləri martın 31-ində bir günlük zabastovkaya çağırırlar.

Martın 31-ində – ki 1918-ci il, martın köhnə qayda ilə 18-inə düşür – qoy bütün həyat dursun:

Səhər saat 8-dən zabastovka boruları (quduqları) çalınıb axşam saat 6-ya qədər mədənlər, zavodlar işləməsin. Dükənlər, bazarlar bağlansın. Hər kəs komitə təmiz tərəfindən təyin olunan məhəllərə [yerlərə] toplanıb Mart faciəyi-əliməsinədə [ələmli Mart faciəsində] kəsilən qurbanların, Azərbaycan fikri yolunda şəhid düşən minlərlə məsum və fədakar vətəndaşların ruhuna dua eyləsinlər.

Bu gün Bakı şəhəri, Azərbaycanın paytaxtı göstərməlidir ki, Martda vəqə olan ədalətsizlik, o böyük zülüm heç bir

zaman azərbaycanlıların xatirindən silinməz, bu gün vətənin hürriyyətini, millətin səlamətini gören vətəndaşlar bu hürriyyət və səlamət uğrunda fəda olmuş şühədanı [şəhidləri] unutmazlar, onların ruhi-məzlumu [məzlum ruhu] hüzurunda xüsu və xüzu edər də [ehtiram və təvazökarlıq göstərər də], hürriyyət və istiqlalın payidar [əbədi] olması üçün əzm etdiklərinə dair and içərlər.

Vətəndaşlar! Haydi gəliniz, Azərbaycan demokratiyası sizi çağırır. Mart hadisələrini təşviq edənlər, bu hadisəni milli bir şəkilə salanlar bizi ayırmışlardı. Qoy bu zülümə, bu ədalətsizliyə qarşı mənəvi bir protest təşkil edən bir günlük matəm bizi birləşdirsin. Bu günü birləşəlim, firqə və millət fərqi gözləmədən Mart qurbanlarına rəhmət, o günün cəlladlarına isə lənət deyəlim.

Bu gün hər məhəllənin öz məscidində məclis qurulub ayini-tərhim [yas məclisi] icra olunacaqdır.

Faideyi-ümumiyyəni [xalqın mənafeyini] nəzərə alaraq aşağıdakı müəssisələr tətillənməyəcəklərdir:

1. Dəmiryol idarəsi;
2. Suçular – vodoprovod;
3. Çörəkçi dükənləri;

4. Apteklər, xəstəxanalar;
5. Elektrik;
6. Posta, teleqraf və telefon.

Tətıl Komitəsi tərəfindən məhəllələrdə və küçələrdə məxsus[i] adamlar qoyulacaqdır. Adamların qollarında məxsusi əlamətlər olacaq. Nə iş olarsa o adamlara müraciət etməli, özbaşına iş görməkdən, komitəsiz hərəkət etməkdən həzər etməlidir [saqınmaq lazımdır].

Fitnə və təhrikə meydan verməməli, təmkin və sükut ilə zabastovkanı başa aparmalıdır.

Azərbaycan demokratiyası özünün idraklı və mütəşəkkil olduğunu göstərməlidir ki, bu da sükun və nizamı saxlamaqla olar.

Yaşasın ittifaqla qüvvətlənmiş demokratiya!

Yaşasın Azərbaycan!

Əmələ Konfransının Tətıl Komitəsi

HEYƏTİ-MÜRƏXXƏSƏNİN PARİSƏ ƏZİMƏTİ MÜNASİBƏTİLƏ

Parisdə Sülhi-ümumi konfransına ezam etdiyimiz heyəti-mürəxxəsə [nümayəndə heyəti] nəhayət İstanbuldan Parisə əzimet etdilər [getdilər].

Bir xəbər ki, bizi həm sevindirir həm də düşündürür. Sevindirir, çünki əzimetləri İstanbulda təxir edilərək Böyükada və Heybəli adada ictima edən [yığıncaq keçirən] Rusiya hökumət və millətlərinin mürəxxəsləri ilə birlikdə ibrazi-fəaliyyət edilmiş [fəaliyyət göstərilmiş] və Şərq mə-

sələlərinin bir çoxu kimi Azərbaycan məsələsinin də İstanbulda tədqiq və ya həll ediləcəyi qənaəti ortaya çıxmış idi. Halbuki, müstəqil və təyini-müqəddərat etmiş bir millətin hüquqi-istiqlaliyyə və milliyyəsi daha ümumi bir surətdə Sülhi-ümumi konfransının məsələləri arasında baxılıb görülməli idi. İştə, şimdiki bu hasil olmuş, mürəxxəslərimiz Parisə əzimet etmişdir.

Paris! O məhdi-siyasət və mədəniyyət [mədəniyyət və siyasət beşiyi] olan şəhər, şimdiki yüzlərcə, minlərcə mürəxxəslərin cahanın müxtəlif millətləri naminə müdafieyi-haqq və hüquq eyləmələri etibarlı ilə nasıl bir cəvvaliyyət [hərəkət, canlılıq] və hay-huy içərisindədir. Bu hay-huyi-siyasi [siyasi hay-huy] içərisinə iştə Azərbaycan məsələsi, Azərbaycan istiqlaliyyəti də daxil olur. Nə səadət!

Fəqət, bizi düşündürür. Əcəba, Sülhi-ümumi konfransı istiqlaliyyət və müqəddəratımız haqqında nə qərar verəcək? Azərbaycanın təyini-müqəddərat və sahibi-hüquq olması məsələ və əsasına nə surətlə baxacaq?

İştə, bu suallar qarşımızda durur. Bu sualların hər birinə cavab vermək müşkülüdür. Çünki, ələlxüsus Asiya məsələsi və ələlxüsus sabiq Rusiyada yaşayan millətlərin hüquq keyfiyyəti Sülhi-ümumi konfransında belə müşkül məsail [məsələlər] arasına daxil olmuşdur. Lehistan [Polşa], Litva, Finlandiya, Ukrayna ilə bərabər Ermənistan, Gürcüstan və Azərbaycan məsələləri bir-biriləri ilə pək ziyadə əlaqədar olduğu qədər, Etilaf [Antanta] dövlətlərinin də ümumi müvazineyi-siyasiyyətlərinə [siyasi tarazlıqlarına] bağlı və sabiq Rusiyanın bəqiyəttüssüyük

qəbilindən olan [müharibənin dağıntılarından geriye qalan, müharibədən sonrakı] siyasiyyət və maliyyəsi ilə də münasibətdədir.

Aşkar bir keyfiyyətdir ki, Azərbaycanla sabiq Rusiyada təyini-müqəddərat etmiş millətlər mürəxxəsləri hər surətlə də ümumi və beynəlmiləl olan bir qayə ətrafında toplaşmış mənafeyi-müştəəkəyə [ortaq maraqlara] görə hərəkət edəcəklərdir. Yalnız bu qədər deyil, hətta başqa uzaq yerlərdə yaşayan millətlərin mürəxxəsləri ilə də tövhidi-məsai [əməkdaşlıq] ediləcək, həmdərd olan böyük bir mürəxxəslər qrupu da təşəkkül edəcəkdir. Bilxassə, Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] kimi böyük və ümumi bir məsələdə bizim mürəxxəslərimizin Türkiyə, İran, Hindistan, Misir və sair millətlər mürəxxəsləri ilə birlikdə ümumi bir sahəyi-siyasət bulunaraq Cəmiyyəti-Əqvama daxil ola biləcəklərdir. Hətta, bu kimi hüquqdan Azərbaycan – haşa [Allah ələməsin] – məhrum da olsa, yenə kəndisi ilə bərabər bir çox başqa millətlərin mürəxxəsləri də bu məhrumiyyətə düşər olacaq və hər halda Azərbaycan, isticbali-siyasi [siyasi gələcəyi] haqqında ilk təməlini Parisdə atacaqdır. Düşününüz ki, biz kimi daha yeni elanı-istiqlal edən bir millətin Parisdə, Sülhi-ümumi konfransında mövcudluğu və hürriyyətinə nail olmuş bir millət olaraq səsi çıxması və ələmə kəndisini tanıtdırması keyfiyyəti belə bizim üçün böyük bir feyz və fəvzdür [nemət və müvəffəqiyyətdir].

Demək ki, Sülhi-ümumi konfransına əzimet edən heyəti-mürəxxəsənin bu əzimetini Azərbaycan üçün hər surətlə bir fəali-xeyirdir [uğurlu əlamətdir]. Buna iman

edəlim və biləlim ki, hüququmuz er-geç [tez-geç] təsdiq ediləcək və mühiti-beynəlmiləldə [beynəlxalq arenada] milliyyət və isticbaliyyətimiz məsun [toxunulmaz] qalacaqdır.

Digər tərəfdən, Etilaf dövlətləri ilə olan münasibətimiz dostanə bir surətdə olmasına görə bizim haqqımızda Etilaf dövlətləri tərəfindən məkus [əks] bir təsir hüsulu da imkan xaricində bulunmaqdadır. Etilaf dövlətləri bilirlər ki, Azərbaycan Hökuməti və Azərbaycan türkləri daxilən və xaricən müntəzəm bir təşkilat qoyaraq yaşamağa layiq və müstəhəqq [haqqı çatan, layiq] bir hökumət və bir millətdir. Şübhəsiz, Etilaf dövlətləri onu da bilirlər ki, Azərbaycan türkləri üçün sabiq Rusiyanın bugünkü macəracu [avantürist] siyasətləri – və bəlkə də demokrat və sosialistləri – ilə haqq və hüququndan keçmək surəti ilə birləşmək və ya etilaf eyləmək [uzlaşmaq] qeyri-mümkün bir işdir.

Azərbaycan, hüququnu istəyir. Bu hüququnu da hər surətlə müdafie edir. Bunu bütün dost və düşmənlərimiz bilsinlər. Bilsinlər və görsünlər ki, can və qan bahasına mal olmuş [başə gəlmiş] olan Azərbaycan isticbaliyyəti Azərbaycan türkləri və Azərbaycanın Parisə gədən heyəti-mürəxxəsəsi üçün həyat və məmat [ölüm-qalım] məsələsidir. Azərbaycan dost və düşmənlərinə müqəddəratı-tarixiyyə icabı olaraq düşər olduğu məhkumiyyət və təzyiqlərə əbədi bir vida göndərdiyini qətiyyətlə elan edir və o maziyyə-mənhusa [uğursuz keçmişə] qırmızı qələm çəkərək:

– İstiqlal! İstiqlal! – deyir.

Ə. H.

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

(keçən nömrələrdən mabəd)

Tənəffüsdən sonra

Sədr - Məclisə davam edirik. Tənəffüsdən qabaq komissiyalara namizədlər barəsində təkliflər var idi. Onlardan biri Müdafiyyə-Milliyə Cəmiyyətinə bitərəflər tərəfindən Cavanşir Behbud xan təklif olunubdur. Mən o məsələni səsə qoymuşdum. Mən etiraz varmı, deyə soruşduqda cavab verən olmadı. Namizəd qəbul olundu. Divani-Rəyasət əsasında [üzvlərindən] Əhməd bəy Pepinov söz istədi, lakin danışanda məlum oldu ki, keçmiş məsələ barəsində danışır. Ona görə sözünü saxladım. Mənim bu hərəkətimə Əhməd etiraz etdi. Mən onun etirazını haqlı hesab etmədim. Əgər istəsə etirazını təhrirən [yazılı olaraq] verərsə əlavə edərik. Keçirəm növbədəki məsələyə. Gömrük idarəsinin təgyir və təbdili [dəyişdirilməsi və başqa şəkllə salınması] barəsində layihədir. Söz dakladçı [məruzəçi] Şəfi bəy Rüstəmbəyovundur.

Şəfi bəy - 21 oktyabr 1918-ci ildə hökumət, Mərkəzi Maliyyə İdarəsi təşkil edəndə Maliyyə naziri öz idarəsində gömrük işlərinə baxmaq üçün iki məmur və iki qulluqçu təyin etmişdi. 19 avqustda hökumət bir də Mərkəzi Gömrükxana İdarəsini təşkil etmişdi. İndi bu idarələr iki olur. Maliyyə naziri iki idarəni lazım görməyir və təklif edir ki, bunların əvəzində Maliyyə Nəzarətində bir idarə təşkil olunsun və hər bir gömrük işləri bu idarəyə verilsin. Bir də Bakıdakı gömrükxana ki Rusiyadan gəlib İrana gedən

mallara baxırdı, bu idarədə iş azdır. Təklif olunur ki, bu idarələri ləğv edib, əvəzində Maliyyə Nəzarətində bir şöbə açılınsın. Ona görə, məzkur Nəzarət [adı çəkilən Nazirlik] bu qanun layihəsini təqdim edir. (Oxuyur) Komissiyon öz tərəfindən bu layihənin qəbulunu təklif edir.

Sədr - Söz Aşurov Ağanıdır.

Ağa Aşurov - Bu məsələ barəsində mən iki cəhətdən danışmaq istəyirəm. Biri əsas üzrə. Burada qanun layihəsi göstərir ki, Maliyyə Nəzarətində bir reform olsun, iş ayrı cürə aparılsın. Əvvəla, gərək bu idarə Maliyyə Nəzarətində olmasın. Tarixə baxsaq görürük ki, üç yüz il bundan qabaq Rusiyada gömrükxana təsis edildikdə bu idarə Ticarət və Sənaye Nəzarətində olub. Lakin Vitte bütün ümuri-idarəni [idarə işlərini] əlinə aldığı zaman onu da öz əlinə, yəni Maliyyə Nəzarətinə keçirdi. Gömrük ilə hökumət vergilərini artırmaq bir bilvasitə [dolay] vergidir ki, buna da siz tərəfdar deyilsiniz. Bir də məsələyə iqtisadi nəzərlə baxmalıdır. Heç vaxt Gömrükxana İdarəsi, Maliyyə Nəzarətində olmamalıdır. Hətta Zaqafqaziya Komitəsində bu məsələ belə idi. Bizim hökumət təşkil olunanda bu idarə Ticarət və Sənaye Nəzarətində idi. Bundan da mən bixəbərdim, çünki o zaman mənim təhti-idarəmdə [təbəçiliyimdə] iki Nəzarət var idi. Ona görə, 21 oktyabrda mən təklif etdim ki, bu idarə Ticarət və Sənaye Nəzarətinə verilsin. O vaxt təklifim qəbul olunmayıb, gömrük işləri Maliyyə Nəzarətində qaldı. Hərçəndi mən o vaxt sözümü dedim və indi də yenə deyirəm ki, bizim gömrükxana işlərimiz nə cür olsa da çox geridədir.

Bir də nətiqlərdən bəziləri buyurdular ki, guya gömrükxana işləri azalmışdır. Mən buna inana bilmirəm. O zaman ki, biz Rusiyanın bir hissəsi idik, o zaman bir yol İrana gedirdi. O vaxt iş çox idi. İndi hər tərəfdən sərhədimiz açıq ikən necə ola bilər ki, iş az olsun? Mən belə başa düşürəm ki, iş az deyildir. Yalnız işə baxan adam yoxdur. Poyluda bir gömrükxanamız var ki, oradan Gürcüstana mal gedir. Zaqatalada gömrükxanamız yoxdur. Dağıstandan gələn yumurtaya ora hökuməti əlli qəpik alır. Amma biz sərhədi açıq qoymuşuq, kim nə istəyir aparır. Təkrar edirəm ki, gömrükxana bir Poyluda, bir də Bakıdadır. Mən təvəqqe edirəm komissiya bildirsən ki, bu barədə nə etmişdir. Və təklif edirəm gömrükxanalar öz yerində qalsın və lazım olan yerdə təzələri təşkil edilsin. Gömrükxanalar da Maliyyə Nəzarəti təhti-idarəsində deyil, Ticarət və Sənaye Nəzarətində olsun. Məmurlara likvidasiya verib təzədən məmur tutmaq da nahaqdır. Mən təklif edirəm bu layihə qəbul edilməsin.

Sədr - Məruzə barəsində kim danışmaq istəyir? Söz Rza bəy Qaraşarovundur.

Qaraşarov - Parlamenin keçən iclaslarından birində qərar qoyuldu ki, bu cürə layihələr əvvəlcə fraksiyalara gəlsin. Bizim fraksiyamız bu layihəni almamışdır. Təklif edərdim ki, layihənin müzakirəsi təxirə salınsın, əvvəlcə layihə fraksiyalara verilsin, sonra Parlamanda müzakirə edilsin. Bundan əlavə, belə görürəm ki, bir neçə fraksiyalar da layihəni almamışlardır.

Sədr - Layihənin surəti fraksiyalara göndərilmişdir.

Qaraşarov - Biz almamışıq.

Sağdan - Biz də almamışıq.

Sədr - Söz Aslan bəy Qardaşovundur.

Qardaşov (Əhrar) - Gömrükxana məsələsi əhəmiyyətli bir məsələ olduğundan və fraksiyalardan bir paralarına layihə çatmadığından “Əhrar” fraksiyası tərəfindən təklif edirəm ki, bu məsələ hələliyə müzakirə edilməyib qalsın.

Sədr - Məclisi-Məbusan Nizamnaməsinə görə belədir ki, layihə fraksiyalara getmiş və getməmiş də olsa Parlamən qərar qoya bilər ki, layihə müzakirə edilsin və ya götürülsün. Təklif var ki, layihə müzakirədən götürülsün. Hər kəs layihənin müzakirə olunmaması tərəfdarıdırsa, rica edirəm əlini qaldırsın. (Əllər qalxır) Deməli, layihə növbəyi-müzakirədən götürülür. Keçirik növbədəki məsələyə. Növbədəki məsələ 1918-1919-cu sənələri üçün vilayət və dairələr vergisi məhkəmələrinə intixab qəvaidi [seçki qaydaları] xüsusunda layihəyi-qanuniyyədir [qanun layihəsidir]. Söz məruzəçi Şəfi bəy Rüstəmbəylinindir.

Rüstəmbəyli - Padşahlıq [dövlətə məxsus] gəlir vergisinin 52 və 53-cü maddələrinə görə vergi uçastok idarələrinin üzvünü və onların yerini dolandıran[ı] şəhər idarələri ya şəhər nümayəndələri şurası və uyezdlərdə [qəzalarda] isə zemstvo idarələri [yerli özünüidarə orqanı] intixab edirdi [seçirdi]. [O] uyezdlərdə ki, zemstvo yox idi, Azərbaycan daxilində 1918-ci ilədək qubernatorlar köhnə qanunla 10-cu şöbənin 3-cü və 4-cü maddələri mövcubincə [əsasında] bir komissiya düzəldirdilər ki, vergi işlərini idarə edirdi. İndi Azərbaycan daxilində bu işlərə baxan bir idarə və zemstvo olma-

diğindən, Maliyyə naziri təklif edir ki, həmin qanun bir ilə qədər öz qüvvəsində qalsın və qubernatorların ixtiyarı olsun ki, əvvəlki kimi bu işlərə baxmaqdan ötrü uçaştok quberniya komisiyonları təşkil etsinlər. Ona görə, Maliyyə naziri belə bir layihə təklif edir:

1) Dövləti [dövlətə məxsus] gəlir vergisi qanunlarının 10-cu şöbə 3-cü və 4-cü maddələrin qüvvəsini (1916-cı il 26 aprelə 106 nömrəli 838 maddə hökumət binagüzarlıq [sərəncam] və qanunlarının məcmusu) Azərbaycan Cümhuriyyəti daxilində quberniya və uyezd zemstvo idarələri təşkil edilənə qədər uzatmaq.

2) 1919-cu il üçün quberniya və uyezdə təzə gəlir vergisi məntəqələri təşkilində dövləti gəlir vergisinin 10-cu şöbə 3-cü və 4-cü maddələri mövcubincə hərəkət edilməsinə icazə verilsin.

Maliyyə naziri təklif edir ki, bu qanun 1917-ci ilədək qəbul edildiyi kimi, 1919-cu ildə qüvvədə qalsın.

Sədr - Məruzə barəsində danışmaq istəyən varmı? Danışmaq istəyən yoxdursa, son söz məruzəçiyə verilir.

Rüstəmbəyli - Bu qanun layihəsi komisyonda müzakirə edilərkən Camalbəyov və Malxazyan böylə rəy vermişlər ki, bu işlər hamısı zemstvodan asılıdır. Bununla bərabər tələb etmişlər ki, tezliklə zemstvo düzəlsin. Zemstvo olmasa, vergilər məhəllində [yerlərdə] yaxşı yığılmaz. Tələb edirlər ki, hökumət zemstvo təşkilatlarının tezliklə başa gəlməsinə böyük diqqət və əhəmiyyət versin.

Sədr - Qiraət olunan layiheyi-qanuniyyə, gördünüz ki, komisiyon tərəfindən təshih və təgyir edilməyibdir [düzəliş və

dəyişikliyə məruz qalmayıb]. Ona görə, layiheyi-qanuniyyəni eyni surətdə komisiyon tərəfindən təklif edildiyi kimi səsə qoyuram. Hər kəs həmin qanun layihəsini komisiyon üzvlərinin zemstvo arzuları ilə bərabər qəbul edirsə, rica edirəm əlini qaldırsın. (*Əllər qalxır*) Deməli, layiheyi-qanuniyyə əksəriyyətlə qəbul olunur. Növbədəki məsələ Azərbaycan quberniya sənaye vergisi məhkəməsinin təşkili haqqında qanun layihəsidir. Söz məruzəçi Şəfi bəy Rüstəmbəylinindir.

Rüstəmbəyli - 1914-cü ildə köhnə qanuna görə Bakı Vilayət Nafə Komisiyonunun sədri Bakı şəhər qradonaçalniki olardı. Dövlət Dumasında və bir çox sairələrinin rəyləri buna idi ki, bu komisiyonun sədri Kazyonni Palata [Xəzinə Palatası] müdiri olsun. Kazyonni Palata müdiri bu işlə əlaqədar olduğundan [bu işdə maraqlı tərəf olduğundan], bu rəy rədd edilmişdi. Bir neçə vaxtdan sonra Kazyonni Palata vergilərin bir çoxuna baxmırdı. Baxdığı vergilər ancaq hökumətə böyük xeyri olan vergilər idi. Qeyri xırda vergilərin şikayətlərinə isə uçaştok [sahə] vergi idarəsi baxırdı. İndi isə komisiyonun rəyi budur ki, Kazyonni Palata müdiri vilayət təşkilatında rəis ola bilər. Həmin təşkilatda məhkəmə üzvləri də iştirak edəcəyindən, Palata rəisinin təsiri ola bilməz və məsələlərə ətraflı baxıla bilər. Ona görə, Maliyyə naziri bir belə layiheyi-qanuniyyə təklif edir:

1) Sənaye vergiləri nizamnaməsinin davam edən qanunlarının 414, 415 və 417-ci maddələrinin (Məcmeyi-qəvaninin [Qanunlar toplusunun] 5-ci cildi, 1914-cü il təb'i [çapı]) təbdil [dəyişiklik] və əlavəsi olaraq böylə olsun:

413-cü maddə - (Qeyd) Vilayət sənaye vergiləri komisiyonunda neft aksizlərinin aksiz idarəsi müdiri üzv sifətilə iştirak edir.

415-ci maddə - Vilayət sənaye vergiləri komisiyonunda hər bir işi – İstinaf [Apellyasiya] Məhkəməsinin ümumi qətnaməsinə verilən şikayətlərdən başqa – İstinaf Məhkəməsi müdiri sədarət [sədrlik] edir, fəqət məzkur [deyilən] şikayətlər verildiyi zaman şəhər rəisi sədarət edir.

417-ci maddə - Vilayət vergiləri komisiyonunun kargüzarlığı İstinaf Məhkəməsinin sənaye vergiləri işlərinə baxan şöbəsi naçalniki öhdəsinə vəgüzar olunur [tapşırılır].

2) 1918-ci ildə vilayət vergisi komisiyonunun dəftərxanasına dövlət xəzinəsindən 500 rublə buraxılsın və hər il həmin bu iş üçün Maliyyə Nəzarəti smetasına 3 min rublə daxil edilsin.

Bu qanun layihəsi Ləvayehi-qanuniyyə [qanun layihələri] komisiyonunda baxılıb komisiyon tərəfindən qəbul edilmişdir. Komisiyon həmin qanun layihəsinin qəbulunu Parlamana təklif edir.

Sədr - Layihə barəsində kim söz istəyir? Danışmaq istəyən yoxdursa, səsə qoyuram. Hər kəs qiraət olunmuş layiheyi-qanuniyyəni komisiyon qərarı ilə qəbul edirsə, rica edirəm əlini qaldırsın. (*Əllər qalxır*) Deməli, layiheyi-qanuniyyə əksəriyyətlə qəbul olunur.

Növbədəki məsələ vergilər xüsusundakı şikayətlərə baxmaq üçün Maliyyə naziri indindəki Şuranın ali bir məhəl [qurum] olması haqqında qanun layihəsidir. Söz məruzəçi Şəfi bəy Rüstəmbəylinindir.

(yənə var)

PARLAMAN ƏTRAFINDA

Məclisi-Məbusan sədri naminə Zaqatala [a] quberniyası Qaxdan bu məzmununda bir teleqraf alınmışdır:

“İki polkovnik, üç afiser, altı nəfər müsəlləh [silahlı] milisionerdən ibarət olan naməlum və şübhəli bir gürcü heyəti bir həftədir ki, quberniyayı dolaşib təbliğatda bulunurlar. Məhəlli [yerli] hökumət məmurları nəinki bu barədə bir iş görməyir, hətta bəzi ziyalılardan bu işə etirazından sonra belə heç bir tədbir ittiqaz etməyirlər [tədbir görməyirlər]. Böylə bir siyasi cərəyanda gürcülərin bizim ölkəyə təcavüz etmələrinə qarşı ciddi binagüzarlıqda bulunmanızı [ciddi addımlar atmağınızı] və bu işlərə qarşı ciddi tədbirlər ittiqazını rica edirəm.

Parlaman üzvü: Kiçikxanov”

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Sülh Konfransının “böhranlı həftəsi”

Yekşənbə [bazar] günü Sülh Konfransının ikinci “qəti həftəsi” başlanır. Lakin bu həftə Sülh Konfransı üçün qəti olduğu kimi həm də böhranlıdır. Nə o münasibətlə ki, sülh müahidənaməsi [sazişi] işləri təxirə uğrayır, bəlkə ona görə ki, rəylər müxtəlif olduğundan, konfrans işlərinin bilmərrə [tamamən] dayanması ehtimalı vardır. Çünki Sülh Konfransına iştirak edənlər arasında ixtilafı-rəy əmələ gəlmiş, fikirlər ayrılmışdır və bu iş get-gedə nəhayət dərəcəyə varmışdır.

- Kopenhagenə verilən xəbərlərə nəzərən, sosialist Hofmann, Baş Bavariya na-

zirliyinə intixab edilmişdir [seçilmişdir].

Yekaterinodar – General Denikinlə Müttəfiqlər Baş komandanı general Bertlonun görüşməsi şayiata görə baş tutmayacaqdır.

- Odessadan xəbər verildiyinə görə, Cənubi Rusiyada hökumət təşkili üçün qayət bir mühüm şura vaqə olmuşdur.

CÜMƏ GÜNKÜ MÜHÜM XƏBƏRLƏR

Amsterdam – Hindistanda başlanmış olan inqilabı yatırmaq üçün ingilis hökuməti tədbirlər ittixaz edir [tədbirlər görür].

- Odessada əhval son dərəcə həyəcanlıdır. Saatbasaat üsyan gözlənilir. Senni meydançada xəndəklər hazır edilib top qoyulmuşdur. Odessadan afisələr fərar edirlər. Əmələrlə [fəhlələrlə] Könüllü qoşunlar arasında müsəlləh müsədımə [silahlı toqquşma] vaqə olub, hər iki tərəfdən tələfat vardır.

– Bu günlərdə Türküstandan varid olmuş [gəlmiş] bir zətin [şəxsin] dediyinə görə, bolşeviklər Türküstanda Bayraməli mövqifindən [stansiyasından] ətrafa hökmranlıq edirlər. Bolşeviklər Daşkənddən də qovulmuşlardır.

Türküstanın çox yerlərində, o cümlədən Buxarada Türküstan müsəlmanları özlərini bolşevik elan edib öz işlərini özləri idarə edirlər.

Buxarada hal-hazırda əmirin 9 min müntəzəm bolşevik qoşunları vardır.

Bolşeviklər Türküstan müsəlmanlarının işlərinə müdaxilə etməməyə məcbur olmuşlardır.

DAĞISTAN ƏHVALI

Dağıstanda

25 martda Dağıstanlılar Məclisi-Məbusanının iclasında məlum edilmişdir ki, Baş vəkil Kotsev zeydəki [aşığıdakı] surətlə yeni Kabinə təşkil etmişdir:

Daxiliyyə və Xariciyyə naziri Kotsev; Xalq Təsərrüfatı (Narodnı Xozyaystvo), Ticarət, Ərzaq, Maliyyə nəzarətlərinə Butayev; Hərbiyyə nazirliyinə Malsarov; Maarif nazirliyinə Şahvarov; Dəmiryol, Poçta-Teleqraf nazirliyinə Teymurxanov; Ədliyyə nazirliyinə və şəriət işlərinin müddəyi-ümumiliyinə Yerpzulayev. Yanvarın 26-da Parlaman Divanı-rəyasəti seçilmişdir. Seçilənlər bunlardır: sədr: Qaplanov; müavini: Xanməhəmmədov; katib: Ömər Kadi.

Çərkəzlər və Kuban Radası

İstanbuldan alınan məlumata nəzərən, hal-hazırda İstanbulda bulunan Dağıstan Cümhuriyyətinin sülh nümayəndələri ilə Kuban Radası [Şurası] nümayəndələri arasında Qara dəniz boyuna, Kuban oblastına və Tersk oblastına türk çərkəzlərinin qaytarılması məsələsi müzakirə edilmişdir. Kuban Radasının sol cinahı bu amala tərəfdardır. Zira çərkəzlər vaxtilə silah gücü ilə qovulmuşdurlar. İndi zaman onların öz məkanlarına qayıtmalarına müsaidə verir.

Dağıstanlılar və Könüllü ordu

Vladıqafqazdan bu günlərdə varid olan [gələnlər] bir şəxs bəyan edir ki, Nalçık okruqunda olan dağıstanlılar arasında Könüllü orduya qarşı üsyan başlanmışdır. Bezengi, Xulam və Cigəm dərələrində ya-

şayan kabardinlər, balkarlılar Könüllülərə qarşı üsyan etmişlərdir. Onlar tələb edirlər ki, bilatəxir [dərhal] Könüllü ordu Nalçık okruqundan çıxsın və Nalçık dairəsinə olan dağıstanlılar Dağıstan Hökuməti ilə əlaqəyə başlasınlar. Könüllü ordu bu yerlərə iki dəstə kazak göndərmişdir ki, orada üsyanı yatırınsınlar.

QIZIL BÖHTAN

23 mart[da] nəşr olunan hamı gürcü qəzetələri Axıska qırğınına qarşı Axıska müsəlman köylü vəkillərinin guya Azərbaycan[a] müraciətini rədd etməkləri xüsusundakı qətnamələrini böyük həflə elan edirlər. Elanın məzmunu o mərtəbə axmaq aldadan, o dərəcə açıq saxtakarlıqla yazılmışdır ki, ən mühakiməsizlər belə bunun nə məqsədlə yazıldığını anlamaqda güclük çəkməzlər, sanıram. Bu kimi qırmızı böhtan və yalanlarla məşğul olanların indiyə qədər köylülər adından nə alçaqca oyunlar oynadıqları və istədikləri vaxt daha nə arsızlıqlar, nə hiyləkarlıqlar, nə iftiralər meydana gətirə biləcəkləri həmin bu qətnamədən bəlli olmaqdadır.

Nədir o qətnamə?

Qətnamənin məzmunu gödəkcə budur: “Axıska müsəlman köylü vəkilləri Azərbaycan müsəlman hökumətinin Axıska qırğını aleyhinə gürcü hökumətinə verdiyi notanı müzakirədən sonra hamı bir səs-lə qərar vermişdir:

Axıska vüquatını [hadisələrini] meydana gətirənlər türk agentləri ilə posxovlulardır. Axıska qırğınında qırılarsaq biz qı-

rılarız. Talan olarsaq, biz talanarız. Azərbaycan hökumətinin bizim işimizə qarışmağa nə haqqı var? Biz onun müavinət [köməklik] və himayəsinə əsla möhtac deyiliz. Bizim yerlər Gürcüstanın ayrılmaz bir hissəsidir. Buna görə məmləkətimizdə hər nə qətl, qarət, soyğunçuluq olarsa, biz ilə onlar bilərik. Yadların qarışmasına qarşı protesto edirik.”

Budur, iştə budur Axıska müsəlman (?) köylü vəkillərinin qətnaməsi!

Ey oxuyan, ey sahibi-izan [anlayış, idrak sahibi]! Söylə, insafla söylə! Dünyada bu arsızlıqda yalan, bu qırmızılıqda böhtan nədə görülmüş?

Söylə, ey qare [oxucu], söylə! İki ildən artıqdır hürriyyət və hüquqi-mədəniyyə uğrunda gecə-gündüz çalışan, hər dürlü ağır zəhmət və fədakarlıqlara təhəmmül edən [dözən], axırda zülümə təhəmmül edəmməyib vətənin qanlı ovalarında, boranlı dağlarında şəhidlər qanından yer yer laləzarlar vücuduna gətirən bir millət övladı böylə rəzilənə qətnaməyə tənəzzül edərmisiz?

Əmin olunuz ki, bu ya Tiflisdə uyduurulmuş və ya Axıskada beş-altı gürcü parası ilə keçinən gürcü qanlı qafillərin, o da bilməyərək, aldadılaraq onların adından yazılmış bir qətnamədir.

Əvət, bu qətnamə müsəlmanlar adından yazılmış qırmızı böhtandır. Çünki martın 20-21-də, hənz pərişan, gizlədikləri yerlərindən çıxmayan, çıxanları da acıqlarından həlak olmaqda olan bir camaatın kəndi dərdrini buraxıb da “siyasi” protestolarla məşğul olmaqlarına inanmaq, o kimi qətnamələr, qırmızı böhtanlarla məşğul olan “qara” fikirlilərin xasiyyətidir.

Yanvar ayında gürcü qüvvətinin sıxıntısı altında Məclisi-Müəssisən seçkisini rədd edən, fevral ayında kəndi arzuları ilə Cənub-Qərbi Qafqaz Hökuməti Məclisi-Məbusanına vəkillərini göndərən və indi də orada bulunan bir camaat bu kimi alçaq qətnamələr yazarmı? Hər kəndə özlərindən onlarca şəhid verən, yüzlərcə övladını sipərlərdə [səngərlərdə] yətiran və bir çox qardaşlarını indi də əsir sifəti ilə Tiflis “qazarmalarında” çürüdən bir camaat gürcü hökumətindən yerlə göy qədər razıyıq deyərmi?

Əgər qətnamədə deyilən kimi, Axıska vüquatını meydana gətirənlər yalnız Osmanlı agentləri ilə posxovlular isə, daha ədalətli (?) gürcü hökuməti nədən ötrü yüzlərcə axıskalı müsəlmanı qoyun kimi doğradı? Nədən ötrü on minlərcə camaatı yurdlarından, kəndlərindən çıxarıb bütün var-yoxlarını qarət və yəğmə etdirdi? Qardaşlarının qanı hənz qurumadan, bacılarının irzi hənz vəhşi əsgərlərin əlində ikən, övladlarının ahuənini [ah-naləsi] hənz qulaqlarda sızlarkən, minlərcə qonşuları “bir loqma etmək!” fəryadı ilə inlərkən, əcəba axıskalılar, həm də “köylüləri” böylə aclıq və ölüm arasında, Azərbaycanı protest etmək kimi siyasi məsələlərdə məşğul etməyə vadar edən nədir?

Heç!

Həm Azərbaycanı neyçün protesto et-sinlər?

Azərbaycan, notasında nə yazmış?

Yazmış ki:

“Axıskalıları vəhşiyətcə qırmayın, mallarını qarət etməyin, müharibəni saxlayın.”

Məgər, axıskalılar o qədər beyinsizmi-

dirlər ki, bu dərəcə alicənab bir müavinəti-insaniyyəni [insani yardım] rədd eylesinlər?

Xayır, xayır!

Böylə küfrani-nemətlər [nankorluqlar], böylə alçaqlıqlar ancaq bu kimi qətnamələr, iftiralar bağlayan “siyasi naxal”ların [siyasi həyasızların] işidir. Müsəlmanların qətiyyəni böylə bir rəzalətdən xəbəri yoxdur. Bu, gürcü demokrasisinin, daha doğrusu Ramişvili hökuməti-müstəbidəsinin üsuli-idarəsi tədbir və vasitələrindəndir. Özgə heç bir şey deyil. Ancaq: qırmızı böhtandır.

Axıskalı

BAKIDA TƏZƏ DARÜLMÜƏLLİMİN GÜŞADİ

Bu günlərdə Bakıda Birinci gimnazianın otaqlarında təzə darülmüəllimin [pedaqoji seminariya] açılır.

Hal-hazırda cavan Cümhuriyyətimiz daxilində milli darülmüəlliminlərin vücudu əhəmm və əlzəm [vacib və lazımlı] şeylərdən olmağını kimsə inkar etməməz. Mənən, kəbeyi-məqsudumuz [qayəmiz, məqsədimiz] bu heyndə [bu zamanda] bu qisim məktəblərdən ibarədir.

Bakı darülmüəllimininin ləvazimatibeytiyyə və tədrisiyyəsi [əşyaları və tədris ləvazimatları] bu halda hazırdir. Yalnız, tələbələr cəlb olunmağa ehtiyac vardır. Rəhleyi-ulada [ilk tədris ilində] açılacaq və şagirdlər qəbul olunacaq siniflər iki ehtiyat [hazırlıq] sinifləridir ki, buraya dərəcəyi-qəbula ləyaqəti olan tələbələr sinn [yaş] cəhətindən 14-ü təcavüz etmiş [keçmiş] və məlumatları heysiyyətindən

BAKİ XƏBƏRLƏRİ

Şəhər qulluqçuları və əmələlərinin tətili

(27 mart[da] olan Tətil Komitəsinin iclası)

Məlum olduğu üzrə, şəhər qulluqçuları və əmələləri Şəhər Dumasına bir tələbnamə vermişlərdi. Dumanın 26-sı martda vaqe olan [baş tutan] iclasında Duma qəti surətdə bu tələbi rədd etdiyindən, srağagün Duma qulluqçularının Tətil Komitəsinin təcili iclası olmuşdur. Komitədə davamlı surətdə müzakirət edildikdən sonra böylə qərar qoyulmuşdur:

Uprava və Dumanın cavabını Komitə istima edərək [dinləyərək] və İttifaqın heç bir tələblərinin qəbul edilmədiyini düşünərək Tətil Komitəsi qərar qoyubdur ki, bilamüddət [müddətsiz] tətillər elan edilsin. Yekşənbə [bazar] günü saat 12-dən tətillər başlanır. Əhaliyə xüsusi vərəqələrdə həqiqəti-əhvaldan bəyanat verilməkdir.

Şəhər upravasının bütün idarələri üç hissəyə bölünüb bir gün bir-birindən təxir ilə tətillər başlayacaqlardır. Birinci dəstə bu gün, mart ayının 30-da tətillər başlayır. Birinci dəstəyə daxil olanlar: şəhər qlavası, Kanselyariyası [Dəftərxanası], Maliyyə şöbəsi, Məkatib [Məktəblər] şöbəsi, İnşaat şöbəsi, Statistik şöbəsi, Ərazi [Torpaq] şöbəsi və sairə.

İkinci dəstə: şəhərin bütün səhiyyə idarələri, məsələn Səhiyyə şöbəsi, aptek skladı [anbarı] və mexaniçeski camaşır-xana. Bu da martın 31-də tətillər başlayacaqlardır.

Üçüncü dəstəsi aprelin 1-dən başlayacaqlardır. Onlar da bunlardır: şəhər xəstəxanaları, Şollar su yolu, rezervuar [su

[məlumatları, bilikləri baxımından] iki sinifli mübtədə [ibtidai] məktəblərin proqrammasına tövfiqən [uyğun olaraq] türk lisanına kamalınca dərəcə [bələd] olmuş cavanlardan olmalıdır. İşbu aprel ayının əvəllində [əvvəllərində] rəsmi-güşadına iqtidam olunacaqdır [açılış mərasimi həyata keçiriləcəkdir]. Bu məktəbə daxil olmağı arzu edən cavanlar məktəbin müdiri adına ərizə verməlidir. Suraxanski küçədə kain [yerləşən] Bakı Birinci gimnaziasının otaqlarında darülmüəllimin üçün tədarük olunmuş qələm odasına saat 9-dan 2-yə qədər hər gün ərizəçilər şimdindən rücu [müraciət] etməlidir ki, rəsmi-güşad zamanı tələbələrin hüuzu [iştirakı] mümkün olsun.

Bu məktəbə daxil olmaq istəyənlərə həm məktəb haqqında və həm oxunmalı elmlərin vəziyyəti bəndə bir neçə söz söyləməyi münasib bildik.

Darülmüəlliminin dörd əsasi siniflərdən maəda [başqa] iki ehtiyat sinifi dəxi vardır ki, tələbəsi altı sənə mürurunda [ərzində] təhsil görəcəkdir. Lisani-təlimimiz türkcə olacaqdır. Fünuni-mütənəvvədədən [müxtəlif fənlərdən] başqa üç əcnəbi lisan dəxi oxunacaqdır: ərəb, fars və rus lisanlarıdır. Bu lisanlar üçün məxsusi müəllimlər olacaqdır. Darülmüəllimin rəsmən məkatibi-taliyyədən [orta məktəblərdən] məduddur [sayılır]. Yəni, tələbələrımız gimnaziya kursu dərəcəsinə təhsil görüb, gimnaziyanın kəsb etdirdiyi [qazandırdığı] hüquqi-rəsmiyyəyə [rəsmi haqlara] malik olacaqlar.

Bakının Zükur darülmüəllimininin [oğlanlar seminariyasının] müdiri: Rəşid bəy Əfəndizadə

anbarı] Şollar uçastoku, Xırdalan, Biləcəri, Sumqayıt hissələri də buraya daxildir, növbətçi mövqif [stansiya], şəhər budkalarından su buraxanlar, Mixaylov xəstəxanası.

Silah tutulması

Bu günlərdə Bakı təhəri [axtarış] polisəsi müdiri Fətəlibəyov ermənilər tərəfindən şəhərin bəzi hissələrində külli miqdarda əsliyə [silah], patron və qeyri patlanğıc şeylər saxlanması barəsində məlumat alaraq, məzkur [adı çəkilən şəxs], polisə acentləri Maslak və Vəliyevə müəyyən məhəllələri [yerləri] axtarmağı əmr etmişdir. Acentlər axtarış edərək, nəticəsində Ermənikəndində 9-uncu Naqornı küçədə olan Voskan Qriqoryanın yanmış evində külli miqdarda patron, dinamit, böylə ki, əl bombaları üçün fitil 10 yeşik, fişəng 8 qutu, uçaçılan tüfəng patronu 1200 dənə, bikford ipi 20 parça, tüstüsüz barıt 30 qutu, yenə başqa fitil 10 qutu, dinamit 7 svertok [bağlama], 2 yeşik başqa patlanğıc şeylər tapılmışdır. Həmin şeyləri saxlamaqda müttəhim edilənlər Mixail Stepanyan, Mixail İsluns, Qriqori Babayans, Ayrapet Osipov və Məliksint Bağdasarov Bakı qubernatoru tərəfindən hər biri üç ay müddət həbs edilmişlərdir.

İdilboyu müsəlmanlarının iclası

İdilboyu [Volqaboyu] müsəlmanları Cəmiyyəti-Xeyriyyəsinin bir dəstəsi öz həmvətənlərindən təvəqqe edirlər ki, yekşənbə [bazar] günü mart ayının 30-da, saat 3-də iniqad edəcək [baş tutacaq] Cəmiyyəti-Xeyriyyənin ümumi iclasına təşrif gətirsinlər. İclas 4-üncü Paralel küçə-

sində vaqe, 27 nömrəli məscidin mənzilində olacaqdır.

Müzakirə ediləcək məsail [məsələlər]:

1) İnşası başlanmış olan məscid inşasını idarə üçün divani-rəyasət intixabı [seçilməsi];

2) İclasda qalxacaq sair məsələlər.

Mütəəllimlər arasında

Bayram cəşni [məclisi]

Martın 23-də Birinci Realnı məktəbinin binasında Bakı və ətrafının Türk Mütəəllimləri [Tələbələri] İttifaqı tərəfindən cəşn [şadlıq] məclisi tərtib verilmişdi. Məclisdə Bakıda mövcud bütün edadi məktəblərinin mütəəllim və mütəəllimələri [oğlan və qız tələbələri], türk lisanı müəllimləri və tələbələr iştirak edirdilər.

Əbülfəzl əfəndi İttifaqi-Mütəəllimin İdarəsi tərəfindən məclis əzasını [üzvlərini] birinci müstəqil Novruz münasibətilə təbrik etdikdən sonra, Azərbaycan türklərinin istiqlalıyyəti yolunda Qafqazıyanın geniş səhralarını kəndi qanları ilə boyayan türk şühədası [şəhidləri], türk qəhrəmanlarının istirahəti-ruhu üçün həminin ayağa qalxmasını rica edir. Məclis əhli hamısı müttəhidən [birgə] ayağa qalxır. Natiq, gənclərin millət həyatında böyük rollar oynadığını qeyd edib, türk mütəəllimlərini maddi və mənəvi cəhətdən təmin etmək uğrunda çalışan İttifaqi-Mütəəlliminə yardım etməyi rica edir.

Bədəhu [sonra], məclisin fəxri sədrliyinə İsa bəy Aşurbəyli cənabları intixab olunur [seçilir]. Məzkur [adı çəkilən şəxs], Maarif Nəzarəti tərəfindən mütəəllimləri təbrik edib mütəəllimlərdən böyük ümidlər bəslədiyini söyləyir. Qəhrəman Məhəmmədzadə tərəfindən tərtib veril-

miş tarçılar dəstəsi bir qədər şərqi məhəllələr çaldıqdan sonra qonaqlar süfrə kənarına dəvət olunurlar. Nəhərdən sonra Birinci Realnı məktəbinin naziri [müdiri] Denfer cənabları mütəəllimləri təbrik edir. Məzkur [adı çəkilən şəxs], “Azərbaycan Hökumətinin əsası ancaq elm, maarif və fənn ilə möhkəmləşəcək” sözünü dəfələrlə təkrar edir. İdarə sədri Aslanzadə izhari-təşəkkür edir. Müəllimə Vəsilə xanım sürəkli alqışlar işrə nitqə başlayır, natiqə əfəndi türk qadınlarının acınacaq halına təəssüf edir. Məzkurə: “Yetər bu qədər əziyyət, yetər bu qədər heyvanlar kimi yaşadığımız. Mən müəllimə və mütəəllimələr tərəfindən, siz mütəəllimlərlə həmişə bir yerdə işləyəcəyimizi vəd edirəm” sözləri ilə nitqini bitirir.

Cavan şairimiz Cəfər Cabbarzadə cənabları türklük və gənclik barəsində yazdığı şeiri oxuyur. Sənaye məktəbi mütəəllimi Mirzəbala Məhəmmədzadə əfəndi Novruz barəsində gözəl bir nitq irad edir. Bir qədər danışıdıqdan sonra şərqi rəqsələr başlanır. Saat iki radələrində qonaqlar həpsi üzrlərindən bir bəşəşət [sevinc] müşahidə olunduğu halda sazəndələrin şərqi altında dağılıb gedirlər.

Mütəəllim

18 mart münasibətilə

Keçən sənə Mart hadisəyi-əliməsində son dərəcə dəhşət və müsibətə uğramış olan şəhərin Məhəmmədli məhəlləsi və Hacı Ağababa təkyəsi hissələrinin müsəlman əhalisi tərəfindən martın 18-19 və 20-si üç gün olaraq həman faciədə şəhid düşənlərin istirahəti-ruhu üçün təziyə məclisi (pəsməzar) tərtib ediləcək-

dir. Pəsməzar, məzkur [adı çəkilən] məhəllələrin məscidlərində tərtib edilib, şühədanın əqvamı [şəhidlərin qohumları] tərəfindən bəyani-təziyə qəbul ediləcəkdir.

Məhəllə nümayəndələrinin iclası

Dünən martın 29-da, Parlaman binasında Türk Əmələ [fəhlə] Konfransının seçildiyi Tətil Komitəsi tərəfindən dəvət edilmiş olan məhəllə vəkillərinin iclası vaqe oldu. İclasda şəhərdə mövcud 32 məscid və təkyədən nümayəndələr iştirak edirlər. İclas 31 Mart münasibətilə keçən 18 Mart hadisəyi-əliməsini yad etməklə bir gün tətil etmək məsələsi müzakirə edilib, zeyldəki [aşığıdakı] qərar-dad qəbul edildi:

Şəhərdə, mədənlərdə olduğu kimi, səhər saat 8-dən tətil başlanıb, axşam saat 6-ya qədər davam edəcəkdir. Bütün dükən, bazar bağlanır, fəqət suçular, çörəkçilər, elektrik, aptek və xəstəxana, telefon, teleqraf, posta işləyəcəkdir. Bunlardan başqa ümum işlər saxlanılacaqdır. Hər məhəllənin öz məscidində cüz qoyulub “Quran” oxunmaqla şühədanın ruhuna fatihə oxunacaqdır. Məclis saat 2-yə qədər davam edib, ondan sonra hər məhəllənin camaatı öz nümayəndələri ilə bərabər Təzəpir məscidinə cəm olur. Burada dəxi “Quran” oxunduqdan sonra camaat məscidin həyatına cəm olur, natiqlər tərəfindən Tətil Komitəsinin tərtib etmiş olduğu proqramma üzrə nitqlər irad olunub Mart hadisətinə dair məlumat veriləcəkdir və məclis xitam olacaqdır.

Məhəllələrdə asayış və nizamı saxlamaq üçün hər məhəllə tərəfindən birer

komitə intixab edilir [seçilir] ki, onlardan iki nəfəri – birisi məsciddə qalıb, o birisi isə Mərkəzi Tətil Komitəsi, Parlaman binasında olur, hər bir ittifaq [hadisə, təsadüf] və məsələ barəsində Mərkəzə müraciət edir və oradan təlimat alır. Komitənin qalan üzvləri isə səyyar üzvlər olub məhəlləni gəzir və nizam və qaydaya nəzarət edirlər. Mərkəzi Tətil Komitəsi və səyyar üzvlərə məxsus nişanlar olacaqdır. Mərkəzi Komitə üzvlərinin boyunlarında qara şallar, səyyarların isə sağdan sola sinələrində qara hamayıl olacaqdır. Məhəllə məscidlərinin və həmçinin Təzəpir məscidinin üzərində qara bayraqlar asılacaqdır.

MART MATƏMİ

Müsəlman Əmələ və Kəsbkarlar Konfransı

1919 sənəsi mart ayının 28-ci günündə Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsəvat” firqəsinin mərkəzi bürosunun binasında Məhəmməd Əmin Rəsulzadə cənablarının təhti-sədarətində [sədriyyəti altında] 300 əmələ nümayəndələrinin iştirakı ilə bir konfrans məclisi iniqad etdi [baş tutdu]. Məclisdə əmələ nümayəndələrindən maəda [başqa] bəzi əsnaf [sənət və peşə sahibləri] nümayəndələri dəxi mövcud idi. Sədr cənabları məclisə daxil olar-olmaz ümumi alqışlarla qarşılandı.

[Məhəmməd Əmin Rəsulzadə] – Həzrət! Bu gün bizi buraya toplayan məsələ Mart matəmidir. Əlbəttə, bundan bir il əvvəl xatırlarsınız. O zaman bizlər geniş bir salonda, “İsmailiyyə” binasının işıqlı və havadar binasında toplanardıq.

İndi bilməcburiyyə bu daracıq otaqlarda yığılmaq məcburiyyətindəyiz.

Əvət, yoldaşlar! Mart hadisəyi-əliməsini xatırlamalıyız. O gün bizim həyatımızda əbədiyyən unudulmaz bir gündür. Bir millət, şadlıq günlərini yadında saxladığı kimi, matəm günlərini də unutmamalıdır.

O gün, o qital [qırğın], o öldürüş, istəməyərk bizə, biz türklərə bağlanmış idi. O gün, keçən martın 18-ində – ki təzə qayda ilə martın 31-i deməkdir – Azərbaycan muxtariyyəti və azərbaycanlıların hüriyyətinin düşməni olanlar “sovet” namını taqınaraq [özlərinə “sovet” adı verərək] müsəlmanlara elani-hərb eyləmişlərdi. Fəqət, müsəlmana elani-hərb etmək “demokratik” olmadığından, başqa bir ünvan lazım idi. Bu ünvan da “burju Müsavat” ola bilərdi. Fəqət onların ikiüzlülüynü kim örtə bilərdi? “Müsəvat”ın o günlərdəki təzi-hərəkəti, sülhpərvərliyi, ixtilaf çıxarmaq istəmədiyi hangı bitərəf bir şəxsə məlum deyildir? Bunu qətnamələr, bəyannamələr və “Müsəvat”ın natiqləri ilə isbat etmək mümkündür.

Fəqət məsələ burada idi ki, Bakı Rusiyanın kadeti-burjuyna da, bolşeviki-əmələsinə də lazım idi. Onun üçün azərbaycanlılara ancaq “xarabazar” verilə bilərdi. Bunu bizə bolşevik mətbuatı deyirdi.

İştə, Mart faciəsi hüriyyət və muxtariyyət əvəzinə bizə xarabalıq vermək istəyənlərin cinayəti idi. Onun üçün Martda kəsilən minlərlə qurbanlar, fəda edilən şəhidlər Azərbaycan fikri-hüriyyət və istiqlalının qurban və şəhidləridir. Biz onları Martın 31-də xatırlamalı, o günün

həyatı durduraraq matəmə girməli, ruhlarına fatihə oxumaqla qanımız bahasına alınan hüriyyətimizi qanımızı tökməklə olsa da mühafizə edəcəyiz deməliyiz. *(Alqışlar)* Bu xüsusda danışmaq istəyənlər söz alsınlar.

Zülfüqar – Sədr cənablarının buyurduqları vəchlə biz bu möhtərəm şəhidlərin xatirəsi ilə onların faciəsi günü dövrəyi-sənəviyyəsini [il dönümünü] matəm etməliyiz. Bu şəhid olanlar burjuazi sinifindən olmayıb Xələf, Qara və Əhməd kimi öz əmələ yoldaşlarımızdır ki, onlar lianozovlular tərəfindən qətl edilmişlərdir. Bu şəhidlər 27 əmələ yoldaşlarımızdan ibarətdir ki, bunlar haqsız yerə qətl edilib Məlikovun quyusuna doldurulmuşlardır. Bu şəhidlər, o fəhlələr, qadın, ixtiyar, çoluq və çocuqlardır ki, nahaq yerə süngülənmiş və müqabiləsiz [müqavimətsiz] qətl edilmişlərdir. Onun üçün həqiqətən bu matəm bir demokratiya [xalq] matəmindən başqa bir şey deyildir. Biz onların matəmində bütün varlığımızla iştirak edib o günü ümum millətdeşlarımız bu müsibətin matəmində iştirak etməlidirlər.

Abbasqulu Kazımzadə – Bu gün buraya toplanmaqdan məqsəd bir hadisəyi-əlimə və ikinci aşurani dərxatir etməkdir [yad etməkdir]. Mən bir az bunun əsbabi-mövcibəsindən [səbəblərindən] bəhs edəcəyəm. Keçən sənə mart ayının 18-də “Müsəvat” idarəsinə telefon ilə İmamverdi körpüsündə əsgərlərimizdən 26 kişinin mühasirə edilmiş olmaqla xəl'i-əslihə edilməkdə [silahları əllərindən alınmaqda] olduqları ittilə [xəbər] verildi. “Müsəvat” oraya bu işləri islah [yoluna qoymaq] üçün göndərmiş olduğu məmurlar

yollarda olan atışma dolayısı ilə gedəmədilər. Gecə saat 1-də biz bir çox təşəbbüsdən sonra körpüyə getdik. Bir çox qonuşmadan sonra saat 5-də, ələssabah [səhər] xəl'i-əslihə edilmələri təqərrür etdi [qərarlaşdırıldı]. O vaxta qədər gecə atışmasında əsgərlərimizdən dörd kişi öldürülmüş, orada alınan silahlar özümüzə iadə edilmədiyindən ayın 18-də biz əhali içərisindəki həyəcanı yatırtmaq və bu işə sülh ilə əncam vermək məqsədi ilə cəmiyyətin bürosuna toplandıq. Bu xüsusda nə qədər təşəbbüs etdiksə də, bir taqım qara qüvvələri razı etməyib iş alovlandı. Bizim bəzi bolşevik biçar sosialistlərimiz də iştirak etməklə daşnakların əskidən bəri qurmuş olduqları planları və oynamaq istədikləri rolları meydana çıxdı, dava başlandı. Fəqət kimsə nə dava olduğunu bilməyirdi. Zahirə burjuazi müharibəsi namı ilə qətl edilən füqərə, əmələ və kəndçilərimiz və şəhid olan əlsiz-ayaqsız çoluq-çocuq, qadınlarımız. Bu davanın nə dava olduğunu, yoldaşımız Zülfüqar da söylədiyi vəchlə, hər kəs bilir. Şimdi isə biz heç bir kimsənin yaşamasına müxalifət etməyirik. Yalnız biz kəndi yaşamamızı təmin etmək arzusundayız. Bununla da yaşamağa haqqımız olduğunu bütün cahana isbat eylədik və istiqlalımızın rəhni olan bu şəhidlərimizi unutmayıb, bu ikinci məhərrəm gününü və o gündə şəhid olanları xatirimizə gətirməklə bir daha iləridə millətimizin qoyun kimi boğazlanmasına meydan verməmək üçün gözü-müzü açmalıyız. Martın 31-də edəcəyimiz matəm tətili bunun bir nümunəsini təşkil etməlidir. *(Alqışlar)*

Məhəmməd Əli Rəsulzadə – Mart fa-

cieyi-əliməsinə səbəb, bir çoxları bir nəçə nəfər əsgərlərimizin silah verməmiş olduqlarını göstərir. Halbuki bu işə ümdə səbəb, müsəlmanların səbir kəsasının son damla ilə daşmasıdır ki, müsəlmanlar da kəndilərini müdafiə etmək üçün silaha sarıldılar. Zira, hürriyyətin elanından sonra burada qurma bir əmələ şurası tərtib edildi. Müsəlmanlardan o şurada yalnız iki kişi vardı. Sonra bu şura, fəhlə və əsgər şurasına təbdil edildi [çevrildi]. Bundan da bir nəticə çıxmadı. Bədəhu [ondan sonra], qanun daxilində icra edilən intixablarda [seçkilərdə] “Müsəvat” cəmiyyəti 75 faiz nisbətində səs aldı. Onun üçün bu bir çoxlarının işlərinə gəlmədi və bunu pozub təyin üzrə özləri istədikləri adamlardan bir şura tərtib etdilər.

Burada əskisi kimi müsəlman az idi. İştə bu vəchlə sosialistlik niqabı altında bir çox milli intriqalar çevrilməkdə idi və bu adamlar uyumayıb gecə və gündüz milli vəzifələrini ifa edirdilər. Məsələn, Astaradakı müsəlmanların, Lənkəranda ki millətdaşlarımızın və Qızılağacdakı din qardaşlarımızın və bilaxirə [nəhayət] buradakı millətdaşlarımızın bir çox qanını tökmək və toplara hədəf etməkdə olan həman sosialistlik niqabı altında çalışmaqda olanlardı. Burada sosialistlər Qırımızı ordu deyə əsgəri təşkilat yapırdılar. “Müsəvat”ın və müsəlmanların göndərmiş olduqları adamlara silah verməyirdilər. Tiflisdən buraya gəlmiş olan ştab (ərkani-hərbiyyəimiz) belə onların təəddi [zülüm] və təcavüzlərindən təxlişi-giribən edəmmədi [yaxasını qurtara bilmədi]. Buna ədavətpərvəranə [düşməncə] təşəbbüslər idi ki, müsəlmanları səbir və tə-

həmmüldən [dözümdən] çıxardı. Şura Hökuməti müharibə edəndə “Müsəvat” cəmiyyəti bir çox bəyannamələr nəşr etmək və nəsayəhdə bulunmaqla [nəsihətlər etməklə] bu faciənin önünə bir sədd çəkmək istədisə də, mümkün olamırdı. Burada əlhal [indi] yenə bolşevizm hərəkatı vardır. Bunlar yenə bizim hüququmuzu məhv etmək üçün bir taqım intriqalardır. Bunlar həqiqi bolşevizm olsaydılar bəlkə onlarla razı ola bilərdik. Fəqət, hal bu minval ikən bizim müsəlmanlarımız bunlara aldanmasınlar. Bunlarla iqtisadi məsələlərdə iştirak etmək olar, fəqət siyasi işlərimizi kəndimiz öz əlimizə almalıyıq. Zira bu Mart faciəsi bizə eyi bir dərsi-ibrət olmuşdur. *(Alqışlar)*

Rəfizadə Yunis – Necə ki, yoldaşımız [Məhəmməd Əli] Rəsulzadə cənabları söylədilər, Şura Hökumətində müsəlmanlardan ancaq iki adam var idi. Sonra bizim 75 faiz nisbətində qazandığımızı görüncə bu intixabı onların qəbul etmələrinin səbəbini sorduq. Bizə cavabən Caparidze və arxadaşları cavab verdilər ki, bu intixabı matroslar qəbul etməyirlər. Siz haqqınızı isbat etmək üçün əlinizdə silah olmalı idi. Mən kəndim bu işlərdə çox işlədim və bir çox şey eşitdim və öyrəndim. Böylə ki, əgər şura qoşunu Ağcaqabuldan [Hacıqabuldan] Yevlax istasyonuna yetişmiş olsaydı, Qafqaziyada ümumi bir müsəlman qırğını başlayacaqdı və nəticədə böyük bir Ermənistan təşkil ediləcəkdə. Burada acınacaq bir vəq’ə [hadisə] dəxi vardır ki, bu işlərdə onlara bizim bir taqım sosialist müsəlmanlarımız da müavinət [kömək] edirdilər. “Müsəvat”ın Sabunçu şöbəsinin katibi, bəradəri [qardaşı] və oğulları ilə bərabər qətl

edildilər və bir çox bunun kimi millətpərvər və millətinin təali [inkışaf] və tərəqqisi üçün çalışan zəvat [şəxslər] şəhid düşmüşlərdir. Bu adamlar müsəlmanlara ümumiyyətlə zidd olduqları kimi, eyni vəchlə xüsusi olaraq “Müsəvat”a da zidd gəldirdilər. Onun üçün gözümüzü açmalıyıq.

Sumbatəli – Biz Suraxanı əmələsindəniz. Suraxanıdakı müsəlmanların fəlakətli hallarını və fəqərəyi-kasibə öldürüldüyünü və arvad-uşaqların pərişan olduğunu gözümüzə gördük. Bu işləri bizim başımıza gətirənlərə hər zaman protesto edərik.

Rəhim Cahangirzadə – Biz üç mədən tərəfindən gəlmişiz. Mən burada açıq danışacağam. Bu işlərin bizim başımıza gəlməsinə ümdə səbəb bizim gözümüzün açılması və istiqlalyyətimiz üçün çalışmamızdır ki, onlar bizi həmişə öz boyunduruqları altında mühafizə etmək istədiklərindən, bizi həmişə əzməşlər və əzmək istəmişlərdir. Hətta, bizim yoldaşlarımızdan bir çoxusunu yoldaşlıq adı ilə birər bəhanə ilə aldadıb, götürüb öldürmüşlərdir. Bizim sosialist qardaşlarımız bu işdə çox yanlış yol getdilər. Laəqəl [heç olmasa] önlər kim və quyuya tökülənlərin kimlər olduğunu görməli idilər. Bunların əsas fikirləri Azərbaycan fikrini daşıyanların imhası [məhv edilməsi] idi.

Cavad bəy – İrandan gəlmiş olan doxsan min tufəngdən biz adam göndərib beş yüzünü müsəlman əmələləri üçün istədik. Əvvəlcə pək eyi söylədilsə də bilaxirə [axırda] yalnız 151 dənə tufəng verdilər. Şamxor hadisəsində Mişa Arzumanov Şaumyana yazmış idi ki, Şamxor hadisəsində müsəlmanların əlinə bir çox

silah keçmişdir. Bunun çarəsi şimdindən edilməlidir. Odu ki, bizim bu qədər qanlarımızı töküldü, minlərcə şəhidlər verdik. “İsmailiyyə”miz yandı, “Açıq söz”ümüz yandı. Bundan sonra gözümüzü açmalıyıq.

Mirzəğa Musazadə – Bizim buraya toplanmamızın səbəbi nə olduğu məlumdur. Keçmiş günlərdə biz böylə toplanmışdıq, bu işlər bizim başımıza gəlməzdi. İndiyə kimi qurdlar qoyun dərisində bizi yırtmışlar, dağıtmışlar. İndi də aramızda qoyun dərisində bir çox qurd var ki, mən onlardan ehtiyat edirəm. Bu gün yas və matəm etmək istəyirik biz onların namını daimi etmək üçün. Biz onları daima xatırlayaq və keçmiş olan qara günlərimizi unutmayaq.

Həsən (Dağıstanlı) – Bizə ən birinci ittifaq [birlik] lazımdır. Bunlar bizimlə nəinki yalnız mart ayından, bəlkə Xorasani topa tutmaq və Kərbəlanı uçurtmaq və Təzəpiri yıxmaqla münasibətimizi kəşf etdilər. Bunları biz kəndimiz böyütdük və onlara hər daim səs verməklə üzərimizə ağa kəsdirdik. Mən Mart faciəsindən əvvəl nə qədər dadü-fəryad etdim ki, bu işlər şura məsələsi deyildir, bu, millət davasıdır. Hazırlıq üçün çox çalışdım, fəqət biz onları kəndimizə [özümüzə] ağa eylədiyimiz üçün onlara kor-koruna tabe olduq. Türklər buraya gəlmiş olmasaydılar, bizi kamilən məhv edəcəkdilər. Peyğəmbərimiz bir Xədicənin parası və Həzrəti Əlinin qılıncı ilə islamı dirilti. Bu qədər müsəlman öz millətdaşlarımızı mühafizə edəmməziksə, biz nasıl müsəlman olarıq? Əlhal, bizim yekdigərimizdən [bir-birimizdən] ayrılmağa yenə qara qüvvətlər çalışırlar. Biz gərək bu gün Mart

faciəsindəki şəhidlərimizə matəm saxlamaqla ağılımızı başımıza toplayaq.

Piri Mürsəlzadə – Cənabi-Allah Qurani-kərimində ədalət və ehsanı əmr edir. İslamlar buna əməl etdikcə, tərəqqi edirdi və bundan uzaqlaşmaqla inhitata [geriləməyə] başladılar. Biz hüququmuzu aldıqda başqalarının hüququnu mühafizə etdik. Dünyada insanlar xoşbəxt olmaq istərlərsə, fədakar olmalıdır və o xoşbəxt olanlar fədakar olanlardır ki, öz fədakarlıqları ilə bizim istiqbal [gələcəyimizi] və istiqlalımızı təmin etdilər. Səadət və şəqavət [bədbəxtlik] təriqini [yolunu] qazanmaq hər bir insanın öz ixtiyarındadır. Bugünkü günün şəhidləri dəxi millət qəhrəmanları olduğundan, onların ruhlarına durmaqla təzim edib fatihəxan olalım [fatihə oxuyaq]. (*Ümumən qalxırlar.*)

Ağabala Əlizadə (Rəşt şöbəsi nümayəndəsi) – Bu gün Rəştdə olan “Müsavat” şöbəsi haqqında məlumat verəcəyəm. Yevropa siyasəti iki dürlüdür. Onların birisi hüriyyət və digəri istibdad olmaq üzrə iki dürlü siyasəti vardır. Bunun hər ikisi İranda tətbiq olunmaqda idi və bu ikiüzlü siyasət İrani bugünkü fəlakətə soxdu. Nasıl ki, buradakı bizim sosialistlər də işə gələrkən müstəbid, sözdə isə hüriyyət iddiası ilə bizim başımıza Mart faciyyəti-əliməsini gətirdilər və bir çox müsəlmanların qanını tökdülər. Mart ayının 19-da İranın Rəşt iskaləsinə [limanına] bir vapor [gəmi] gəldi. Bakıda iğtişaş başlanmış olduğunu xəbər verdilər. Sonra, telsiz teleqraf ilə martın 22-də müsəlmanların silahlarının alındığını xəbər aldığımız. Biz bu hadisəyə inandırdığımız. Bilaxirə, qaçqınlar gəlməyə başlayınca məsələni bildik. Rəşt və Ənzə-

lidəki ermənilər orada, bir islam torpağında da silaha sarılıb qaçqın müsəlmanları öldürməklə istəyirdilər. Mən burada bir çoxunun sözünü əsla unutmaram ki, babasına “Baba, biz islam torpağına qaçdıq; buradamı da ermənilər bizi öldürəcəklərdir?” Bu söz nə qədər müəssirdir [təsirlidir]. Onun üçün həyat və yaşamaq istəyən bir millət silaha sarılmalı və kəndi hökumətini təqviyə etməlidir [gücləndirməlidir]. Hökuməti olmayan bir millət yaşayamaz. Biz də yaşamaq haqqına haiz [malik] olduğumuzu cahana isbat edək. Allah rəhmət eylesin şəhidlərimizə! Yaşasın Azərbaycanın istiqlalıyyəti!

Sədr [Məhəmməd Əmin Rəsulzadə] – Nətiqlər ümumiyyətlə bu faciyyəti-əlimə günü olan 31 mart yövmünü [günü] matəm etmək məqsədilə tətil eyləmək fikrində olduqlarını isbat eylədilər və bunun üçün böylə bir qətnamə təklif olunur:

Əmələ rayonlarının hər tərəfindən toplanan Əmələ Vəkilləri Şurası martın 28-də əqd eylədiyi ictimiasında [baş tutan yığıncağında] keçən il martın 18-də (ki təzə qayda ilə martın 31-ə təsadüf edir) vaqe olan Mart faciyyəti-əliməsinin Azərbaycan muxtariyyət və istiqlal fikri əleyhinə icra edilmiş bir zərbəyi-xainanə [xain zərbə] olduğunu və qəsd [məqsəd] və nəticə etibarını ilə Azərbaycan demokratiyasının [xalqının] zalımanə bir surətdə qətl və talan[ı] şəklini alması ilə vətəni [milli] bir matəm təşkil eylədiyini nəzərə alaraq, bu gündə tökülən nahaq qanların, verilən şəhid və qurbanların tərhimi-yadı [rəhmətlə yad edilməsi] üçün Martın 31-də bir günlük matəm tətili

elan etməyi təhti-qərara aldı. Konfrans tətilin icrası üçün kəndi arasından Tətil Komitəsi intixab edərək [seçərək], bütün əmələ yoldaşlara Martın 31-də səhər saat 8-dən axşam saat 6-ya qədər tətil etməyi təklif edir.

Qətnamə ittihadı-ara [yekdillik] ilə qəbul olunur.

Sədr [Məhəmməd Əmin Rəsulzadə] – Burada matəm tətilini idarə etmək üçün bir mərkəzi və bilaxirə rayonnı staçeçniy komitet (tətil komitəsi) intixabı təklif olunur. Mərkəzi Tətil Komitəsi 6 və ya 10 kişi olması üçün iki dürlü təklif vardır. Hər ikisini səsə qoyacağam. (*Əksəriyyətlə 6 kişi olması qəbul olunur.*) Tətildə son dərəcə asayışı mülahizə etməklə [nəzərə almaqla] bərabər, əhalinin şiddət-ehtiyacına dair, su, xəstəxana, aptek, dəmiryolu kimi müəssisələr xaric tutulmalıdır. (*Ümumiyyətlə qəbul olunur.*) Burada bu mövzudan xaric bəzi arxadaşların bir taqım təklifləri vardır. (*Onların söylənməsi qəbul olunur.*)

Zülfüqar bəy – Mənim təklifim budur ki, bizim ictimamız [yığıncağımız] üçün yerimiz yoxdur. “İsmailiyyə”ni təkrar bina etmək üçün gərək hökumətimizdən və gərək zəngin dövlətlilərimizdən tələb edirik ki, bu binanı tezliklə yapsınlar.

(*Burada bəzi arxadaşlardan əmələlərin qəpik-qəpik toplayacaq olan paralarından yapılması təklif olunur.*)

Sədr [Məhəmməd Əmin Rəsulzadə] – Bizim milli vəzifələrimizdən birisi də “İsmailiyyə” kimi milli bir müəssisəmizin dirilməsidir. Bu xüsusda hökumətimiz və milli müəssisələrimiz tərəfindən ciddi surətdə iqdamat [addımlar] lazımdır. (*Ümumiyyətlə qəbul olunur.*) Bir də bugünkü

tətil haqlı və məşru [qanuni] bir tətil olduğundan, o günün haqqı əmələlərimizdən yalnız bir gün olaraq kəsilməsi icab etdiyindən, mədən sahiblərindən hangi birisi üç gün kəsmək istərsə, büroya məlumat verməlidirlər və bu para 360 manatdan dəxi kəsilməyəcəkdir.

Cavad – Mədən rayonlarında bir çox meyxanələr mövcuddur ki, oradakı müsəlmanların bir taqımının parasını bitirməkdə olduğu və ailəsinin səfalətinə səbəb bulunduğu kimi, rayonlarda parasızlıqdan və bu yüzdən bir çox xırsızlıqlara da meydan verməkdədir. Onların da qapadılmasını hökumətdən tələb edirəm. (*Ümumiyyətlə hüsn-qəbula məzhər olur [məmnuniyyətlə qarşılıdır].*)

Hacı Səlim Axund – Siz ölmüş şəhidlərimizi xatirə salırsınız. Bu gün mən dəxi Lənkəranda bir çox diri şəhidlərimizi, düşmən əlində əsir qardaşlarımızı xatirə gətirərək hökumətimizdən onların xilasını üçün ələləcələ [təcili olaraq] iqdamat [təşəbbüs] edilməsini tələb edirəm. (*Alqış-lar*)

Sədr [Məhəmməd Əmin Rəsulzadə] – Bu mövzudan xaric təkliflər dəxi bitdi və mən yenə əsl mövzuya aid sizə və intixab etmiş [seçmiş] olduğunuz Tətil Komitəsinə söyləyirəm ki, bu matəm tətili son dərəcədə müntəzəm və pürvüqar [vüqarlı] olmalıdır. Nasıl ki, hər kəs kəndi əziz ölüsünə matəm saxlar. Öylə də hər bir müəssisə bağlanır, hər kəs məscidlərdə matəm halında toplanaraq Qurani-məcid oxumaq və şəhidlərimizin ruhuna fatihə oxumaqla onları yad və təbcil eylər [ucaldar, ehtiram göstərər] və asayışı ixlal edəcək heç bir hərəkətdə bulunmazlar və hər bir kəsə göstərər ki, biz ma-

təmimizi də həqiqi matəm olaraq tuturuz və bu xüsusda ən ziyadə Tətil Komitəsinin fəaliyyət və davamına ümid edərək məclisi bağlayıram.

Məclisin xitamında Hacı Molla Musa Axund cənablarının şühədanın ruhunu fatihə ilə ehtiram etməklə məclis xitam bulmuşdur.

AZƏRBAYCANDA

Zaqatalada mədəni bir təşəbbüs

Gənc Cümhuriyyətimizin gələcəkdə mövqeyi-icraya qoyacaq şeylərdən ən əhəmiyyətli olan “məhəlli [yerli, regional] idarələr”dir. Bu gün əhali bunun faydasını anlamış olsa gərək ki, Azərbaycanın mərkəzdən uzaq olan məhəllərində belə məhəlli idarələrin lüzumunu dərk edib qövldən feilə [sözdən işə] çıxarmağa başlamışlardır.

Zaqatala vilayətinin Balakənd nahiyəsində bugünlərdə məhəlli idarəyə oxşayışlı bir idarə təsis etmişlərdir. İdarə üzvləri 22 nəfər olub bir sədr, bir müavinisədr, bir sandıq əmini [mühasib, kassir] və bir katibdən ibarətdir. İşbu məhəlli idarənin görəcəkləri işləri:

1) Əhvali-hazirə siyasətindən əhalini tez-tez baxəbər [xəbərdar] etmək;

2) Nahiyədə olan məktəblərə nəzarət və müavinətdə bulunmaq [köməklik etmək];

3) Fəqir uşaqları oxutmaq;

4) Fəqir və biçizlərə [yoxsullara] darül-əcəzə [əlillər evi, qocalar evi] təsis etmək;

5) Toxumu, öküzü olmayan əkinçilərə yardım etmək;

6) Camaatlıq torpaqları qəsb edənlərin əlindən alıb sahiblərinə və torpağı olmayanlara pulsuz və əvəzsiz verdirmək üçün hökumət nəzdində təşəbbüsatda bulunmaq;

7) Əkini vaxtında əkdirmək və ziraət haqqında əkinçilərə hər vaxt məlumat vermək;

8) Qəyyum tərəfindən zülüm görən yetimləri müdafiə və mühafizə etmək;

9) Məhəlli məmurların nalayiq və qanunsuz hərəkətlərini tənqid və məhəllinə bildirmək;

10) Zəhmətkeş və rəncbərləri müdafiə etmək idarənin qayə və əxəss [xüsusi, əsas] amalı olacaqdır.

Zaqatalalı

İDARƏYƏ MƏKTUB

I

Müdiri-möhtərəm!

Bəndənin bu təşəkkürünü qəzetənin də dərcə müsaidə buyurmanızı rica edirəm.

Sevgili qardaşım İsrafilin vəfatı kimi ağır bir müsibət münasibətilə mənə bəyani-təziyə etmiş [baş sağlığı vermiş] olan ümum hökumət müəsisələri, camaat təşkilatlarına və dost-aşnalarıma dərin və səmimi təşəkkürümü ərz edirəm.

Xosrov Paşa bəy Sultanov

II

Möhtərəm müdir əfəndim!

Bu məktubumun mübarək qəzetənin də dərc olunmasını acizənə rica edirəm. Mart hadisəyi-əliməsindən 10 gün

əvvəl xüsusi işlərim üçün Bakıdan İrana getmək məcburiyyətində bulundum. Bir tərəfdən Mart hadisəti və digər tərəfdən xüsusi işlərim bəndənin bugünlərə kimi İranda qalmasına səbəb olmuşdur. Zamanı-qeybubətimdə [qayıb olduğum, burada olmadığım vaxtda] bəzi bədxahlarım və məslək düşmənlərim tərəfindən bəndənin haqqında bir çox böhtan və iftiralər camaat arasına buraxmışlardır. O cümlədən “Müsəlmanlıq” firqəsi naminə millətdən külli miqdarda para toplayıb İrana qaçdığını və qorxudan orada oturduğumu söyləmişlər. Böylə iftiralərin haqqında söyləndiyini eşidib təbii ixtiyarisükut edəmməm [susa bilmərəm]. Firqə yoldaşlarıma məlum olduğu üzrə, firqə naminə topladığım paralar firqənin ehtiyacatına məsarif olunubdur. Bu məktubumla haqqımda söylənilən iftiralərin nəşirlərini [iftiraləni yayanları] bu sözləri təkrar etməyə və onların məxəzlərini [mənbələrini] ələnən [açıq-aşkar] göstərməyə dəvət edirəm. Bəndə indiyə kimi kəndimi millət parasından istifadə edən tanımamışam və kəndimin az olmayan varidatımın qismi-küllisini millət yolunda isar [sərf] etmişəm. Hər kəsin fikri bu mərkəzdə olmayıb bəndənin haqqında başqa bir məlumatı vardır, açıqca qəzetə vasitəsilə söyləsin. O vaxt mən də ona sübut edəyim ki, böylə sözlərin qətiyyəni əsli olmayıb düşmənlərim tərəfindən icad edilən iftiralardır. Böylə açıq söyləyən adama olduqca minnətdar olaram ki, qeybubətimdən bilistifadə [istifadə edərək] bəndənin haqqında qəsd-qərazlə əfsanələr intişarına qalxışanları və günahsız olduğum halda bəndəni millət nəzərində ləkələndirmək istəyənləri təh-

ti-mühakiməyə cəlb etməklə özümün bu günə [bu cür] töhmətlərdən ari olduğumu millət qarşısında bildirməyə qadir olum.

Bəşir bəy Aşurbəyli

İZHARI-TƏŞƏKKÜR

Möhtərəm müdir əfəndi! Rica ediriz işbu məktubumuza qəzetənin bir guşəsində yer verəsiniz.

İstehlak cəmiyyəti “El dükani” vasitəsilə ağır vaxtda Ərzaq Nəzarəti tərəfindən ucuz qiymətə çay, kişmiş, düyü, lobyə və bu kimi ərzaq verilmişdir ki, paylanmağa başlanmışdır. Nəzarətə işbu babda [mövzuda] izhari-təşəkkür edəriz.

Bir sabunçulu

Mənim Ramazan adlı 12-13 yaşında oğlum Mart hadisəsindən sonra Bakıda qalmış, türklər tərəfindən Bakı alındıqda yenə Bakıda imiş. Hətta son zamanlarda da onu Bakıda görmüşlərdir. Bununla islam qardaşlardan rica edirəm ki, mənim oğlum kimin yanında isə və ya kim ondan bir xəbər bilirsə, “Azərbaycan” qəzetəsi kantorusuna kəndi adresini məlum etsin.

5771

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəza [xəstəliklərə] düşər olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Diş həkimi

Varşavadan gəlmiş **S. A. Yejevski**. Staropoliseyski küçə nömrə 6, Baryatinskinin küncündə, telefon nömrə 54-55. Qəbul edir saat 9-dan 1-ədək, 4-dən 6-yədək. Dişləri ağrısız çəkir, doldurur, qızıl dişlər, ənglər və damaxlar qayırır.

7515

**“Azərbaycan” qəzetəsi
kantorunda tərəfindən**

“Azərbaycan” qəzetəsini nəşr etməkdən ötrü məxaric və idarə qulluqçularının maaşı artdığından, biz məcburuz müvəqqəti olaraq abunə şəraitini və elan fiatını artırmaq.

Abunə şəraitini:
qeyri şəhərlər üçün 3 aylığı 60 rublə
2 aylığı 45 rublə
1 aylığı 25 rublə
Bakı üçün 3 aylığı 50 rublə
2 aylığı 35 rublə
1 aylığı 20 rublə.
Elan fiatı:
Tekstdən qabaq sətiri 4 rublə
tekstdən sonra sətiri 3 rublə
itən şeylər və yer axtaranlar üçün sətiri 2 rublə

b

Elan

Bakı Ərzaq Nəzarəti bununla Bakı dairəsi kənd cəmiyyətlərinə elan edir ki, Bakı Kəndçilər İttifaqı tərəfindən onlara birinci lazım olan ərzaq şeyləri paylanacaq. Kənd cəmiyyətləri həman şeyləri almaq istəsələr, Bakı Kəndçilər İttifaqına müraciət etməlidirlər.

*Ərzaq Nəzarəti məsulu: Əliyev
Kargüzar – imza
T-70*

Elan

Gəncə quberniyası Ərzaq Nəzarəti məsulu tərəfindən qoşun və camaatdan ötrü buğda, arpa, düyü, krupa [yarma], lobu, no-

xud, saman, ot, xırda-böyük 4 ayaqlı heyvanlar, inək yağı və quyruq yağı lazımdır.

Bu yuxarıda zikr olunan şeyləri satmaq istəyənlərdən xahiş edirəm kağız vasitəsi ilə bu ünvana müraciət etsinlər: Gəncə, Gəncə quberniyası Ərzaq Nəzarəti məsulu.

Şeylərin qədarını və qiymətini dəxi əlavə etməlidir.

*Gəncə Quberniyası Ərzaq Nəzarəti
məsulu: A. Brilinski
T-76*

**Bakıda Xırda Mədəncilər
və Neftçilər Cəmiyyəti İdarəsi**

Bununla xırda mədəncilərə elan edir ki, qulluqçulara və fəhlələrə mart məvacibini almaqdan ötrü tabellər yazıb versinlər ki, onlar Hökumət Bankından məvaciblərini alsınlar. Tabellərin verilmək vaxtı aprelin 1-dən 5-nə qədərdir.

Ünvan: Olqinski küçə nömrə 5, 3-cü mərtəbə.

5772

**Bakı İkinci
İstiqrazi-Mütəqabilə Cəmiyyəti**

Cəmiyyət üzvlərini xəbərdar edir ki, fəvqəladə ümumi iclas aprelin 13-də saat 10-da Bankın binasında təyin olunubdur.

Müzakirə ediləcək məsələlər:

- 1) İdarəyə gəlməyən üzv Sergey İvanoviç Çiknavorovun yerinə təzə üzv intixabı [seçilməsi];
- 2) Öz xahişi ilə istefa vermiş cəmiyyətin buxalterinə bəxşiş verilmək barəsində.

5773

**Müvəqqəti müdir:
Hacıbəyli Üzeyir****QEYD VƏ ŞƏRHLƏR****Heyəti-mürəxxəsənin
Parisə əzimetini münasibətilə**

səh. 407. “Ə. H.”: bu imza Əhməd Həmdü Qarağazadəyə məxsusdur.

Teleqraf xəbərləri

səh. 411. “Hofmann”: 1919-cu ilin martından 1920-ci ilin martına qədər Bavariyanın Baş naziri olan İohan Hofmann nəzərdə tutulur. Qəzetdə bu ad təhrif edilmişdir.

**Cümə günü
mühüm xəbərlər**

səh. 412. “Senni meydança”: Odessa şəhərinin tarixi mərkəzində yerləşən Starosennaya meydanı nəzərdə tutulur.

“Buxarada hal-hazırda əmirin 9 min müntəzəm bolşevik qoşunları vardır.”: söhbət Buxaranın sonuncu əmiri Seyid Mir Məhəmməd Alim xandan gedir.

Qızıl böhtan

səh. 413. “posxovlular”: Posxov (yaxud Potsxov; Posof) hal-hazırda Türkiyənin şimal-şərqində, Gürcüstan sərhədində yerləşən rayondur.

səh. 414. “Axıskalı”: bu imza çox güman ki, Əhməd Cövdət Pepinova məxsusdur.

**Bakıda təzə
darülmüəllimin güşadı**

səh. 415. “məkatibi-taliyyə”: ikinci dərəcəli məktəb; ibtidai məktəbdən sonra, ali məktəbdən əvvəl gələn məktəb.

Bakı xəbərləri

səh. 416. “bikford ipi”: alovu partlayıcı maddəyə ötürmək üçün istifadə edilən, barıtlı ip. İngilis ixtiraçısı Vilyam Bikford tərəfindən ixtira edilmişdir.

səh. 416. “Qəhrəman Məhəmmədzadə”: güman ki, Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin qərarı ilə xaricə təhsil almağa göndərilən tələbələrdən biri olan Məhəmmədzadə Qəhrəman İsrəfil oğlu nəzərdə tutulur.

səh. 417. “müəllimə Vəsilə xanım”: burada güman ki, Bakı məktəblərində müəllimə işləmiş Vəsilə xanım Musabəyova nəzərdə tutulur; qəzetdə “Vasilə” kimi getmişdir.

“Məhəmmədli məhəlləsi”: Bakıda məhəllə olmuşdur; indiki Bakı sirkinin və Təzə bazarın yerləşdiyi ərazidən cənubda yerləşirdi. Bakının eyniadlı kəndindən gələnlərin yaşadığı məhəllə idi.

“təkyə”: müsəlmanların yığışaraq namaz qıldıkları, mərsiyə oxuduqları və digər dini ayinlər həyata keçirdikləri yer.

“...31 mart münasibətilə keçən 18 mart hadisəyi-əliməsini...”: köhnə və yeni təqvimlər arasında 13 günlük fərq var idi.

“cüz”: “Quran”ın bölündüyü 30 hissədən hər birinə cüz deyilir.

Mart matəmi

səh. 419. “Zülfüqar”: burada söhbət güman ki, Bakıda fəhlə təşkilatlarının işində fəal iştirak edən Zülfüqar Məhəmmədzadədən gedir.

“lianozovlular”: erməni əsilli neft sənayeçisi Stepan Georgiyeviç Lianozov nəzərdə tutulur.

“İmamverdi körpüsü”: Bakı limanındakı körpülərdən olmuşdur.

səh. 423. “Hacı Səlim Axund”: söhbət Azərbaycan Parlamentinin üzvü Hacı Mirzə Səlim Axundzadədən gedir.

səh. 424. “Hacı Molla Musa Axund”: burada güman ki, Binəqədi mədənlərindəki müsəlman fəhlələri təşkilatının rəhbəri olmuş Musa Axundzadədən söhbət gedir.

Azərbaycanda

səh. 424. “...qövldən feilə çıxarmağa

başlamışlardır.”: qəzetdə belə getmişdir: “... qüvvədən feilə çıxara başlamışlardır.”

İdarəyə məktub

səh. 425. “...Müsəlmanlıq firqəsi...”: “İttihad” partiyası nəzərdə tutulur; bu partiya daha əvvəl “Rusiyada Müsəlmanlıq İttihad” adını daşımışdır.

Bazar ertəsi, 31 mart 1919-cu il, nömrə 147

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Bazar ertəsi, 28 cəmədiyələxir sənə 1337. 31 mart sənə 1919.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 80 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublədir. Elan fiatı: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

ELAN

Azərbaycan Məclisi-Məbusanının 31 marta təyin edilmiş növbəti iclası, Bakı faciəyi-əziminin sənəyi-dövriyyəsi [böyük Bakı faciəsinin ildönümü] gününə təsadüf etdiyindən, həman gündə minlərcə şəhid olan məsum və məzlumların ehtirami-ruhları üçün təxir və Məclisi-Məbusan idarəsi tətillə edəcəyi elan olunur.

mali-hüzn və təhəssürlə öz qövm-əqrəbalarına və dost-aşnalarına xəbər verir. Mərhumun təşviyi-cənazəsi bu gün mart 31-ində saat 10-da İçəri şəhərdə Sabornı küçədə 7 nömrəli evdən Şah məscidinə aparılacaqdır.

5776

İNNA LİLLAHİ

VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Əliheydər Qasimov və Kərbəlayı Məhəmmədəli bəy Xanlarov, əvvəlincinin atası və ikincinin dayısı Hacı Məhəmmədətağı Qasimovun vəfat etdiyini kamali-hüzn və təhəssürlə [böyük bir kədər və həsrətlə] öz qövm-əqrəbalarına və dostaşnalarına xəbər verirlər. Mərhumun təşviyi-cənazəsi [cənazəsinin yola salınması] bu gün mart ayının 31-ində saat 10-da İçəri şəhərdə Sabornı küçədə 7 nömrəli evdən Şah məscidinə aparılacaqdır.

5775

İNNA LİLLAHİ

VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Əbülqasım Hüseynzadə Hacı Məhəmmədətağı Qasimovun vəfat etdiyini ka-

UNUDULMAZ FACİƏ!

Martın 31-i bizə Azərbaycan tarixi-siyasetində unudulmaz üç günü xatırladır.

Günlər var ki, sevincinin böyüklüyü ilə, günlər də var ki, fəlakət və qüssəsinin əzəməti ilə unudulmaz.

31 Mart ikinci günlərdən idi. Bu gün tarixin qeyd edə bildiyi “aşura”, “bartelemey” (varfalameyevski noç) kimi xainanə bir surətdə hazırlanmış siyasi faciələrdən birisi idi.

Bizə deyə bilərlər ki, Hərbi-ümumi səfəhatı [Dünya müharibəsinin səhifələri] arasında Mart hadisəyi-əliməsini dəfələrlə ötən əsəfli [təəssüflü] hadisələr vəqə olmuşdur. Bunun üçün dəxi Mart günlərində Bakı soqaqlarında [küçələrində] icra olunan məzalim və qıtalı [zülüm və